

İKTİSADİ TEHDİTLER
VE İSLAM

M. Umer Chapra

İktisat Yayınları – 14
İktisat Giriş Dizisi – 2

Chapra, M. Umer, *İktisadi Tehditler ve İslam*

Çeviren: Gülnihal Kafa
Çeviri Editörü: Murat Taşdemir
Yayına Hazırlayan: Merve Akkuş Güvendi
Musahhih: Muhammed Aydın

Kapak ve İç Tasarım: Furkan Ertargin
Uygulama: Seyfullah Bayram

Çeviriye Temel Alman Metin:
Chapra, M.U. (1992). *Islam and economic challenge*. Saudi Arabia:
The International Institute of Islamic Thought

Baskı: Limit Ofset - Sertifika No: 28397
Litros Yolu 2. Matbacılar Sit. ZA13 Topkapı - Zeytinburnu / İstanbul
Tel: +90 216 212 567 45 35
1. Baskı: İstanbul, 2018
ISBN: 978-605-67900-3-4

© İktisat Yayınları, 2018

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güteryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve
İslam İktisadi Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Chapra, M. Umer
İktisadi Tehditler ve İslam
1. Baskı, xiv + 454 s., 13.5 x 21 cm
Kaynakça ve dizin var.
ISBN- 978-605-67900-3-4
1. İslam İktisadı 2. Kapitalizm 3. Sosyalizm

İKTİSADİ TEHDİTLER VE İSLAM

M. Umer Chapra

Çeviren
Gülnihal Kafa

iktisat
yayınları

İktisat Giriş Dizisi

Bu dizide, iktisatla ilgili temel kavram ve meseleleri açıklayıcı güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisadın ana konuları, temel yaklaşımlar, kuramlar ve alternatif yaklaşımların yer aldığı çalışmalara yer verilmektedir.

Dizideki Diğer Kitaplar

M. Akram Khan, *İslam İktisadına Giriş*

Khurshid Ahmad, *İslam İktisadı Çalışmaları*

Ali Karadağı, *İslam İktisadına Giriş*

Asad Zaman, *İslam İktisadının Ana Konuları*

M. Kabir Hassan, Mervyn K. Lewis, *İslam ve İktisadi Hayat: Ana Konular ve Metinler*

M. Umer Chapra

İktisat alanında geniş bir eğitim ve araştırma deneyimine sahip olan Chapra, Karachi ve Minnesota Üniversitelerinde eğitim aldı. Pakistan'da Kalkınma Ekonomisi Enstitüsü (Institute of Development Economics) ve İslam Araştırmaları Merkez Enstitüsü (Central Institute of Islamic Research) gibi pek çok prestijli akademi ve araştırma kurumunda görev yapmıştır. Son yirmi altı yılda Suudi Arabistan Para Ajansı'nda (Saudi Arabian Monetary Agency) Kıdemli Ekonomi Danışmanı olarak hizmet vermiştir. Yaklaşık 15 kitap ve monograf, 90'dan fazla makale ve kitap incelemesi yayınladı. *Adil bir Para Sistemine Doğru* (Towards a Just Monetary System, The Islamic Foundation, Leicester, 1985), Müslüman dünyasındaki akademik camiadan geniş ölçüde takdir almış ve yazarına İslam İktisadına üstün hizmet için İslam Kalkınma Bankası Ödülü (1990) ve İslami Çalışmalar için Kral Faysal Uluslararası Ödülü (1990) kazandırmıştır. Ciddé'deki İslam Kalkınma Bankası İslam Araştırmaları ve Eğitim Enstitüsünde Araştırma Danışmanı olan Chapra, Royal Economic Society (London), American Economic Association, Suudi Economic Association ve İslam Ekonomi Birliği üyesidir.

Gülnihal Kafa

1990'da Balıkesir'de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Sakarya'da tamamladı. 2015'te Boğaziçi Üniversitesi Fizik Bölümü'nden mezun oldu. Halen İstanbul Üniversitesi Psikoloji ve Sosyoloji bölümlerinde eğitimine devam etmektedir. 2009'dan itibaren başta psikoloji ve iktisat olmak üzere çeşitli alanlarda çevirmenlik yaptı. Başlıca çevirileri: *Şımartılmış Çocuk Sendromu*, Kaknüs Yayınları; *Filmlerde Pozitif Psikoloji*, Kaknüs Yayınları; *İslam İktisadı ve Emek*, İktisat Yayınları.

Anne ve babama.

Ey Rabbim! Onların beni küçükken sevgi ve şefkatle besleyip
büyüttükleri gibi, Sen de onlara merhamet eyle!

(İsra Sûresi, 17:24)

İçindekiler

Takdim

Önsöz

Giriş	1
Kısım I: Başarısız Sistemler	15
1. Kapitalizmin Sınırları	17
2. Sosyalizmin Gerileyişi	73
3. Refah Devleti Krizi	119
4. Kalkınma İktisadının Tutarsızlıkları	155
Kısım II: İslamî Cevap	207
5. İslamî Dünya Görüşü ve Strateji	209
6. Hâlsizlik	245
7. İnsan Faktörünü Canlandırmak	263
8. Servetin Yoğunlaşmasını Azaltmak	277
9. Ekonomik Yeniden Yapılandırma	295
10. Finansal Yeniden Yapılandırma	343
11. Stratejik Politika Planlama	353
Sonuç	357
Notlar	377
Kaynakça	399
Dizin	447

Takdim

İktisat bilimi, bir disiplin olarak ortaya çıktığı dönemlerden itibaren özü itibariyle politik bir tabiata haizdir. Özellikle yirminci yüzyılda iktisat alanındaki düşünceler ve hâkim paradigmanın hızlı ve etkili bir şekilde politika yapımcılar tarafında makes bulunduğunu ve ulusal ve uluslararası kurum ve politika tasarımlarında en önemli belirleyici olduğunu gözlemliyoruz. Bu açıdan bakıldığında iktisat biliminin pozitif veçhesinden çok daha çok normatif veçhesi öne çıkmaktadır. Pozitif iktisat ile normatif iktisadın kesin bir şekilde ayırt edilemeyeceği her geçen gün iktisatçılar arasında daha fazla kabul görmektedir. İktisat sadece insanların aktör olduğu bir dünyayı anlamaya çalışmaktan öte herhangi bir değerler sisteminden hareketle bu dünyayı kurumları ve ilişki biçimleriyle tasarlamayı mümkün kılan araçlara sahiptir. Günümüzde Müslüman toplumların içinde yaşadığı Batı kaynaklı hâkim tasarımın İslam ile çok hayati hususlarda çeliştiği açıktır. Bir Müslüman yazarın ifadesiyle, İslam toplumu hâlen İslamî değerlerle çelişen ve çatışan Batılı sistemin gölgesi altındadır. İslam iktisadını Müslüman düşünürlerin kendi değerler sistemi ise çelişen ve bu nedenle çeşitli alanlarda çatışmalara verimli bir ortam hazırlayan hâkim tasarıma bir itiraz olarak değerlendirmek mümkündür.

M. Umer Chapra elinizde ki eserde bu itirazın güzel bir örneğini sunmaktadır. Özellikle seküler temelli tasarımlar olan kapitalizm, sosyalizm ve refah devletine ilişkin eleştirilerinin, bugüne kadar yapılmış olanlara ilaveten bu sistemlerin başarısızlıklarına dair İslamî bir perspektif oluşturması açısından özgün olduğunu söylememiz gerekir. Chapra seküler sistemlerin eleştirisini sarih ve kapsamlı bir çerçeve ile geniş bir okuyucu kitlesine ulaşacak şekilde ustaca bir araya getirmiş ve kendi özgün katkısını da ihmal etmemiştir. *İktisadi Tehditler ve İslam* kitabının yazıldığı tarihten bu yana dünya ekonomilerinin geldiği nokta, yazarın, değerlendirmelerinin ve öngörülerinin ne kadar isabetli olduğunu göstermektedir.

Farklı disiplinlerdeki birçok Müslüman âlimin kafa yorduğu ve önemli katkılar yaptığı İslam iktisat düşüncesine ait yazında iktisatçıların neler söyledikleri kuşkusuz oldukça önemlidir. İslam iktisadı ile ilgili uluslararası yazının Türk okuyucu ile buluşması açısından İKAM'ın çeviri inisiyatifi her türlü takdirin ötesindedir. Elinizdeki çevirinin iki hususta büyük bir katkı olduğu kanaatindeyim. Bunlardan birincisi Chapra'nın seküler tasarımları hakkında bize sağladığı perspektiftir. Bu bakış açısının iktisat ve ilgili sahalarda çalışanlara, İslam iktisadı hakkında bir sağlam bir fikri altyapı sunacağına inanıyorum. *İktisadi Tehditler ve İslam* çevirisinin ikinci büyük katkısının Türkiye'de İslam iktisadı konusundaki çalışmaların daha da artmasını teşvik etme potansiyelidir. Yazarın özellikle aşırı teknik ifadelerden bilinçli bir şekilde kaçınması kitabı çok daha geniş kitleler için erişilebilir kılmaktadır. Türkçe çevirisinde de bu yazarın bu tercihi olduğu yansıtılmaya gayret edilmiştir.

Murat Taşdemir

Önsöz

İslam'ın neredeyse tüm Müslüman ülkelerde yaşamakta olduğu diriliş, İslam'ın öngördüğü türde bir refahı gerçekleştirebilmek ve insanların karşılaştığı çeşitli problemleri özellikle de iktisat alanındakileri çözebilmek için sunması gereken programın açık ve bütüncül bir resmine duyulan bir ihtiyaç yaratmıştır. Özellikle ilgi odağı olan nokta ise, dünya genelinde çoğu ülkenin karşı karşıya olduğu makroekonomik ve dış dengesizlikleri üstesinden gelinebilecek sınırlara çekecek aynı zamanda tam istihdamı mümkün kılacak, yoksulluğu ortadan kaldıracak, ihtiyaçları karşılayacak ve gelir ve servet eşitsizliklerini en aza indirecek bir stratejidir. Müslüman ülkeler kapitalizmin, sosyalizmin ve refah devletinin seküler dünya görüşleri çerçevesinde bu tür strateji üretebilirler mi? İslam hedeflerine ulaşmalarında onlara yardımcı olabilir mi? Eğer olabilirse, İslamî öğretiler nasıl bir politika paketi sunmaktadır? Bu kitap, bu ve diğer ilişkili sorulara cevap bulmak için gösterilen bir çabadır.

Kitabın ilk taslağı, İslamî ve ana akım iktisat alanında çalışan çok sayıda uzmanın elinden geçti. Bu uzmanlardan bazıları; Suudi Arabistan'dan, Dr. M. Anas Zarqa, Dr. M. Nejatullah Sidiqi, Dr. Munawar Iqbal ve Dr. M. Fahim Khan; Amerika Birle-

şik Devletleri'nden, Prof. Kenneth Boulding, Prof. Everett Hagen, Prof. Frank Vogel ve Dr. Zubair Iqbal; Birleşik Krallık'tan, Prof. Rodney Wilson ve Prof. John Presley; Almanya'dan, Prof. Volker Nienhaus, Pakistan'dan, Khursid Ahmad'dir. Kitabın taslağını okumak için ayırdıkları kıymetli zamanları ve bana değerli yorumlarından ve önerilerinden faydalanma fırsatı verdikleri için her birine müteşekkirim. Taslağı, bu önerilerinin ve yorumlarının ışığında büyük oranda tashih ettim. Dolayısıyla, orijinal metnin tezleri olduğu gibi kalsa da, ortaya çıkan nihai ürün pek çok yerinde onların zengin irfanlarını yansıtmaktadır.

Özellikle de Dr. Zarqa, Dr. Siddiqi, Dr. Munawar Iqbal ve Prof. Boulding'in ve burada anamayacağım kadar çok kişinin etkili eleştirilerinden fazlasıyla faydalandım. Bu isimlerden Suudi Arabistan'da ikamet eden ilk üçü, birkaç önemli meseleyi kendileriyle tartışabilmem için bana değerli vakitlerinin azımsanmayacak bir kısmını ayırdı. Bu tartışmalar yalnızca benim konuya ilişkin kişisel anlayışımı geliştirmekle kalmadı ayrıca İslami strateji mantığını kuvvetlendirmemde de yardımcı oldu.

Dolayısıyla, eğer okuyucular bu kitabı değerli bulursa, yukarıda ismi geçen âlimlerin bunda ciddi bir payı olduğunu bilmelerini isterim. Ancak hiçbir kitabın nihai hâlini görmediler. Bu nedenle kitapta bir hata kaldıysa bu yalnızca bana atfedilmelidir özellikle de kitabın fazla teknik ve hacimli olmasından korktuğum için onların önerilerinin tamamını gerçekleştirmediğim için. Bu kitapta ifade edilen görüşler bana aittir ve çalıştığım kurumun görüşlerini birebir yansıtması gibi bir durum söz konusu değildir.

İslam iktisadı üzerine yapılan klasik ve güncel çalışmalara çok şey borçluyum. Öyle ki, kitapta spesifik kaynaklara verilen dipnot referansları çok fazla olmasına rağmen bu durumu yeterince yansıtamamaktadır. Ayrıca mevcut literatürün katlanarak büyüyor olması da yeterince kapsamlı bir şekilde referans ve-

rilmesini özellikle de bunun İslam'ın yanı sıra üç hâkim sistemi de ele alan bir kitap olduğu düşünülünce imkânsız kılmaktadır. Bu nedenle bir derece seçici davrandım ve süreç içerisinde başkalarının önemli göreceği bazı referansları dışarıda bırakmış olabilirim. Karakter çevirisi işaretleri, bu işaretlerin kitabı ağırlaştırmasını önlemek amacıyla sadece gerekli olduğu yerlerde kullanıldı. İslam mesajının anlaşılması için temel bir öneme sahip olan bazı Arapça kelime ve ifadeleri, İngilizce karşılıklarının okuyucunun kültürel olarak belirlenen yan anlamlardan kurtulmasına izin vermeyeceği düşüncesiyle tercüme etmeden kullandım.

Bu kitabın yazılmasına ve yayınlanmasına dolaylı olarak katkı sağlayan pek çok insana borçluyum. Bunların en önemlileri benim için müthiş bir ilham kaynağı olan ve manevi destek sağlayan karım ve çocuklarımdır. Kardeşlerim Abdul Rahman ve Muhammad de sürekli teşviklerini benden esirgemediler. Ayrıca Abdullah Yusuf Ali, T. B. Irving ve Muhammad Asad'ın Kur'an tercümelerinden de, burada onlara yer vermesem de, önemli derecede faydalandım. Fıkıh, hadis ve diğer Arapça çalışma alanlarından yapılan tercüme şahsıma aittir. Ancak kızım Sümeyye, tercüme esnasında karşılaştığım bazı zorlu problemleri çözerken bana cömertçe yardımcı oldu. Kitabının taslağının hazırlanmasında ve kontrol edilmesinde sonrasında da yayın sürecinde sundukları yardım ve iş birliğinden ötürü Dr. M. M. Ahsan ve İslam Vakfı'ndaki diğer kardeşlerime de teşekkür ediyorum. Ayrıca bu kitabı yazarken araştırma ve sekreteryaya noktasındaki son derece etkili asistanlığından dolayı Mr. Mobin Ahmad'e de borçluyum. Rabbim hepsini katkılarından dolayı cömertçe ödüllendirsin.

M. Umer Chapra

Riyad, Suudi Arabistan

28 Aralık 1990 (11 Cemaziyelahir 1411)

Not

Bu kitaba son hâli verildikten sonra Sovyet iktisat sistemi çökmüş ve İsveç Sosyal Demokrat Partisi de 50 yıldan fazla bir süre boyunca iktidarda kaldıktan sonra parlamentodaki çoğunluğunu kaybetmiştir. Bu gelişmeler bu kitabın ana tezini ve özellikle de 2. ve 3. bölümlerde, sosyalizm ve refah devleti hakkında yapılan analizleri daha da kuvvetlendirmiştir.

18 Eylül 1991 (9 Rebiülevvel 1412)